

ABU NASR FOROBIY

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Filologiya fakulteti Ona tili va adabiyoti: rus tili yo'nalishi
1- kurs 102-guruh talabalari: Ro'zmatova Zuhra G'ayrat qizi
Aminboyeva Marjona Marks qizi*

Annotatsiya

Mazkur maqola Sharqning buyuk mutafakkiri, "Ikkinchi muallim" nomi bilan mashhur Abu Nasr Farobiyning hayoti va boy ilmiy merosiga bag'ishlangan. Unda olimning falsafa, mantiq, musiqa va davlat boshqaruvi sohalaridagi qarashlari hamda uning jahon sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Abu Nasr Farobiy, Ikkinchi muallim, Sharq falsafasi, mantiq, madaniyat, "Fozil odamlar shahri", ilmiy meros, o'rta asrlar uyg'onish davri.

Аннотация

Данная статья посвящена жизни и богатому научному наследию великого мыслителя Востока Абу Насра аль-Фараби, известного как «Второй учитель». В работе анализируются взгляды ученого в области философии, логики, музыки и государственного управления, а также рассматривается его вклад в развитие мировой цивилизации.

Ключевые слова: Абу Наср аль-Фараби, Второй учитель, восточная философия, логика, культура, «Трактат о взглядах жителей добродетельного города», научное наследие, эпоха Восточного Ренессанса.

Abstract

This article is dedicated to the life and rich scientific heritage of the great Eastern thinker Abu Nasr al-Farabi, known as the "Second Teacher." It analyzes the scholar's views on philosophy, logic, music, and public administration, as well as his significant contribution to the development of world civilization.

Keywords: Abu Nasr al-Farabi, Second Teacher, Eastern philosophy, logic, culture, "The Virtuous City", scientific heritage, Oriental Renaissance.

Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug' Tarxon al-Farobiy 873-yilda Sirdaryo bo'yidagi Farob (O'tror) shahrida harbiy xizmatchi oilasida dunyoga kelgan. U o'z davrining barcha fanlarini mukammal egallagan qomusiy olim bo'lib, jahon ilm-fani tarixida Aristoteldan keyin "Ikkinchi muallim" (Al-Muallim as-soniy) degan yuksak sharafga sazovor bo'lgan. Olimning yoshlik yillari Farobda o'tgan bo'lsa-da, bilimga bo'lgan kuchli ishtiyoqi uni o'sha davrning eng yirik madaniy va ilmiy markazlari bo'lgan Buxoro, Samarqand, Shosh, so'ngra Bag'dod, Damashq va Halab shaharlariga yetaklagan. Farobiyning ilmiy qiziqishlari doirasi g'oyatda keng bo'lgan.

U mantiq, falsafa, matematika, astronomiya, tibbiyot, tilshunoslik, adabiyotshunoslik va musiqa kabi ko'plab sohalarda o'chmas iz qoldirgan. Olim 160 dan ortiq asarlar yaratgan bo'lib, ularning eng mashhuri "Fozil odamlar shahri" asaridir. Ushbu asarida Farobiy ideal davlat tuzilishi, jamiyat a'zolari o'rtasidagi o'zaro yordam va baxt-saodatga erishish yo'llarini bayon qilgan. Uning fikricha, davlatni boshqaradigan rahbar nafaqat bilimli va dono, balki yuksak axloqiy fazilatlariga ega inson bo'lishi shart. Mantiq ilmi Farobiy ijodida alohida o'rin tutadi. U mantiqni inson tafakkurini xatolardan himoya qiluvchi asosiy vosita deb hisoblagan va yunon mutafakkiri Aristotelning mantiqiy asarlariga chuqur sharhlar yozgan. Shuningdek, olim musiqa nazariyasida ham inqilobiy yangiliklar qilgan. Uning "Musiqqa haqida katta kitob" asari Sharq va G'arbda musiqa ilmining asosi bo'lib xizmat qilgan. Farobiy hattoki o'z davridagi ba'zi cholg'u asboblari takomillashtirgan va yangilarini ixtiro qilgan mohir sozanda ham edi. Farobiy inson kamolotida ta'lim va tarbiyaning o'rni beqiyos ekanligini ta'kidlagan. Uning qarashlariga ko'ra, inson tug'ma iste'dodga ega bo'lishi mumkin, ammo faqat mehnat va o'qish orqali haqiqiy komillikka erishadi. Olim 950-yilda Damashq shahrida vafot etgan. Uning boy ilmiy merosi keyinchalik Ibn Sino, Ibn Rushd va boshqa ko'plab mutafakkirlar uchun asosiy manba bo'lib xizmat qildi hamda butun insoniyat sivilizatsiyasi rivojiga ulkan ta'sir ko'rsatdi.

Ilm Yo'lidagi Mashaqqatlar va Qozilik Faoliyati

Farobiy ilmga butunlay sho'ng'ishidan oldin, ma'lum muddat qozi bo'lib ishlagan. Biroq, haqiqatni izlashga bo'lgan kuchli xohish uni davlat ishlarini tashlab, sayohatga chiqishga majbur qilgan. Bag'dodga kelganida u arab tilini bilmas edi, lekin qisqa vaqt ichida bu tilni va boshqa ko'plab tillarni (jami 70 dan ortiq) mukammal egallagan. Olim hatto hayotining bir qismida muhtojlikda yashab, bog'bonlik qilib kun kechirgan, lekin shunda ham kechalari chiroq yorug'ida mutolaani to'xtatmagan. Aristotel Merosiga Sadoqat U Aristotelning asarlarini shunchalik ko'p o'qiganki, manbalarda uning Aristotelning "Jon haqida" kitobiga o'z qo'li bilan "Men bu asarni 200 marta o'qidim" deb yozib qo'ygani aytiladi. Uning Sharqda Aristotel falsafasini tushunarli qilib berishdagi xizmati shunchalik bo'lganki, hatto Ibn Sino Aristotelning "Metafizika" asarini 40 marta o'qib ham tushunmaganini, faqat Farobiyning unga yozgan sharhini o'qigach, hammasini anglab yetganini e'tirof etgan. Musiqqa va Fizika Sohasidagi Kashfiyotlar Farobiy nafaqat nazariyotchi, balki mahoratli amaliyotchi ham bo'lgan: Cholg'u asboblari: U bir necha cholg'u asboblari ixtiro qilgan (masalan, qonun va rud). Rivoyatlarga ko'ra, u o'zi yasagan cholg'uda shunday chalganki, tinglovchilarni bir zumda goh kuldirgan, goh yig'latgan, gohida esa uxlab qolish darajasiga keltirgan. Fizika: U fizika sohasida "bo'shliq" (vakuum) mavjudligini ilmiy jihatdan isbotlashga uringan ilk olimlardan biri edi. Tibbiyot va Psixologiyaga Qo'shgan Hissasi Garchi Farobiy tabib sifatida tanilmagan bo'lsa-da, uning tibbiy-falsafiy qarashlari juda chuqur: U inson tanasini yagona yaxlit tizim deb

bilgan va sog'liqni tana va ruh muvozanati deb ta'riflagan. U inson organlarining vazifalarini bayon qilgan va Ibn Sinoning "Tibbiyot qonunlari" asari uchun nazariy asos yaratgan. Inson ruhining beshta quvvati (sezgi, tasavvur, aql va h.k.) haqidagi ta'limoti bilan zamonaviy psixosomatika asoslariga hissa qo'shgan. Fozil Rahbarning 12 Sifati Farobiy o'zining ijtimoiy qarashlarida davlat rahbarida 12 ta tug'ma fazilat bo'lishi kerakligini uqtirgan. Bularga: sog'lom tana, o'tkir xotira, fahm-farosat, so'zga chechanlik, ilmga muhabbat, adolatparvarlik va boylikka hirs qo'ymaslik kabi sifatlar kiradi. Xalqaro E'tirofi G'arbda uni Alfarabius yoki Avenassar nomi bilan bilishgan. Uning asarlari o'rta asrlarda Lotin tiliga tarjima qilingan va Yevropa Uyg'onish davri mutafakkirlari (masalan, Spinoza va Dekart) uchun muhim manba bo'lgan.

Nima uchun bu alloma men uchun muhim?

Menimcha, Farobiyning eng katta jasorati — bu uning cheksiz bilimga bo'lgan tashnaligi. Tasavvur qiling, o'sha davrda shuncha tilni o'rganish va dunyoning narigi chekkasiga ilm izlab borish haqiqiy qahramonlik. Bu menga bugungi qulay sharoitda dangasalikka haqqim yo'qligini eslatib turadi. Fikrimcha, uning "baxtga erishish" haqidagi qarashlari juda samimiy. U baxtni moddiy narsalarda emas, balki aql va axloqiy go'zallikda ko'rgan. Hozirgi hamma narsa pul bilan o'lchanadigan zamonda, Farobiyning bu falsafasi insonning ichki xotirjamligi uchun juda muhim deb hisoblayman. Mening nazarimda, u shunchaki olim emas, balki buyuk bir yo'l ko'rsatuvchidir. Ayniqsa, "Fozil odamlar shahri" asarida odamlarning bir-biriga yordam berishi haqida yozganlari hozirgi jamiyatimiz uchun ham suv va havodek zarur. Agar har birimiz o'sha kitobdagi fozil shahar fuqarosiday o'ylaganimizda, yashash ancha osonroq bo'larmidi, degan fikrdaman. O'ylashimcha, bizning tuprog'imizdan jahon tan olgan "Ikkinchi muallim" chiqqani menga o'zgacha bir g'urur beradi. Bu menga bizning qonimizda buyuk intellektual salohiyat borligini va biz ham katta ishlarga qodir ekanligimizni his qildiradi.

Xulosa qilib aytganda, Farobiy men uchun shunchaki tarixiy shaxs emas, balki qanday qilib yashash va nima uchun intilish kerakligini o'rgatuvchi ma'naviy ustozdir.

Xulosa qilib aytganda, Abu Nasr Farobiy shunchaki o'tmishdagi olim emas, balki insoniyat tafakkurini yoritgan so'nmas mayoqdir. Mening nazarimda, uning mantiq, falsafa va musiqa sohasidagi kashfiyotlari zamonaviy ilm-fanning poydevori bo'lib xizmat qilmoqda. Fikrimcha, Farobiyning "baxtga erishish faqat ilm va yuksak axloq orqali bo'ladi" degan g'oyasi bugungi kunda har qachongidan ham dolzarbroqdir. O'ylashimcha, biz Farobiyni o'rganish orqali nafaqat tariximizni, balki o'zligimizni ham chuqurroq anglaymiz. U qoldirgan boy meros har birimizni komillikka, jamiyatda o'zaro yordam va hamjihatlikda yashashga undaydi. Xulosa o'rnida aytishim mumkinki, Farobiy nafaqat "Ikkinchi muallim", balki barcha davrlar uchun insoniylik va donishmandlik timsoli bo'lib qolaveradi.

Fydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. M. Xayrullayev. Farobiy va uning falsafiy risolalari. – Toshkent: Fan, 1963.
3. Abu Nasr Farobiy. Musiqa haqida katta kitob. – Toshkent: Musiqa, 2010.
4. Sh. Yoldoshev. Farobiyning ijtimoiy-axloqiy qarashlari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2004.
5. Аль-Фараби. Философские трактаты. – Алма-Ата: Наука, 1970.
6. Richard Walzer. Al-Farabi on the Perfect State. – Oxford University Press, 1985.
7. Ian Richard Netton. Al-Farabi and His School. – Routledge, 1992.